

CZU: 343.77:343.211

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6565421>**OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRAȚIUNII DE VÂNAT ILEGAL***Anastasia BOLDESCU**Universitatea de Stat din Moldova*

În alin.(1) art.2 din Codul penal al Republicii Moldova, printre valorile sociale, care compun ordinea de drept, este specificat mediul înconjurător. Totuși, art.233 din Codul penal al Republicii Moldova este amplasat într-un capitol a cărui denumire este nu „Infrațțiuni împotriva mediului înconjurător”, ci „Infrațțiuni ecologice”. În aceste condiții, nu este clar care valori și relații sociale formează obiectul juridic generic al infrațțiunii prevăzute la art.233 din Codul penal al Republicii Moldova. Se demonstrează că nu ecologia reprezintă valoarea socială fundamentală apărată împotriva infrațțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Nici securitatea ecologică nu poate să constituie o astfel de valoare. De asemenea, resursele naturale nu pot să formeze valoarea socială fundamentală apărată împotriva infrațțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Nici patrimoniul sau economia națională nu ar trebui considerate valori sociale fundamentale apărate împotriva infrațțiunii de vânat ilegal. În fine, nici protecția mediului înconjurător nu poate constitui valoarea socială fundamentală apărată împotriva infrațțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Infrațțiunile în cauză aduc atingere relațiilor sociale cu privire la mediul înconjurător. Mediul înconjurător trebuie privit ca un habitat constituit din mediul natural și mediul antropic, în care omul conviețuiește împreună cu animalele și plantele.

Cuvinte-cheie: *vânat ilegal, obiect juridic generic, ecologie, securitate ecologică, patrimoniu, economie, resurse naturale, protecția mediului înconjurător, mediu înconjurător.*

GENERIC LEGAL OBJECT OF THE CRIME OF ILLEGAL HUNTING

In para.(1) art.2 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, among the social values that constitute the rule of law, the environment is specified. However, art.233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is placed in a chapter whose name is not “Crimes against the environment”, but “Ecological crimes”. In these conditions, it is not clear which social values and relations form the generic legal object of the crime are provided in art.233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is demonstrated that ecology is not the fundamental social value defended against the crimes provided in Chapter IX of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Nor can environmental security be such a value. Also, natural resources cannot form the fundamental social value defended against the crimes provided in Chapter IX of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Neither the patrimony nor the economy should be considered as fundamental social values defended against the crime of illegal hunting. Finally, the protection of the environment cannot constitute the fundamental social value defended against the crimes provided for in Chapter IX of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The offenses in question affect social relations with regard to the environment. The environment must be seen as a habitat that includes the natural environment and the anthropogenic environment, in which humans coexist with animals and plants.

Keywords: *illegal hunting, generic legal object, ecology, ecological security, patrimony, economy, natural resources, environment protection, environment.*

Introducere

Oricare infrațțiune, inclusiv cea prevăzută la art.233 CP RM, are un obiect. După cum se poate deduce din art.15 CP RM, obiectul infrațțiunii este unul dintre cele patru elemente constitutive ale infrațțiunii. Din același articol aflăm că gradul prejudiciabil al infrațțiunii nu ar putea fi determinat dacă nu s-ar stabili obiectul infrațțiunii. Această semnificație a obiectului infrațțiunii, pe care o relevă legiuitorul, condiționează necesitatea examinării elementului constitutiv în cauză al infrațțiunii.

În funcție de natura imaterială sau materială a obiectului infrațțiunii, distingem obiectul juridic al infrațțiunii și obiectul material al infrațțiunii. Așa cum afirmă A.Ungureanu, „denumirea de „obiect juridic” al infrațțiunii provine din aceea că obiectul infrațțiunii constă în valori sociale (aspectul social al obiectului) ocrotite prin lege (aspectul juridic al obiectului)” [1, p.74]. Această părere este în consonanță cu poziția legiuitorului care, în alin.(1) art.2 CP RM, prevede: „Legea penală apără, împotriva infrațțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”. În această normă sunt menționate cu titlu de exemplu valori sociale apărate de legea penală, nu entități materiale apărate de legea penală.

Toate aceste valori sociale compun ordinea de drept. Cu această ocazie îl vom cita pe C.Mitrache: „Se consideră că în ultimă instanță orice infracțiune lezează societatea, ordinea de drept” [2, p.85]. Prin aceasta, autorul ne sugerează că ordinea de drept și relațiile sociale aferente alcătuiesc obiectul juridic general al infracțiunii. Fără a pune la îndoială existența unui astfel de obiect, consemnăm că obiectul juridic general al infracțiunii nu ne ajută să stabilim specificitatea unei infracțiuni în raport cu altele. În acest plan, mai multă relevanță comportă nu obiectul juridic general al infracțiunii, ci categoria subsecventă acestuia – obiectul juridic generic al infracțiunii. Sub acest aspect, trebuie să menționăm că în alin.(1) art.2 CP RM sunt menționate cu titlu de exemplu valori sociale cu caracter generic și coagulant, precum și relațiile sociale care apar în jurul acestora, care corespund, într-o măsură mai mare sau mai mică, grupurilor de infracțiuni care sunt prevăzute în capitolele părții speciale a Codului penal. Analizând denumirile acestor capitole, ar trebui să stabilim întreaga listă de obiecte juridice generice.

Însă, în ceea ce privește obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM, această sarcină nu pare a fi prea facilă. Astfel, în alin.(1) art.2 CP RM, printre valorile sociale care compun ordinea de drept este specificat mediul înconjurător. Totuși, art.233 CP RM este amplasat într-un capitol a cărui denumire este nu „Infracțiuni împotriva mediului înconjurător”, ci „Infracțiuni ecologice”. Așadar, dilema constă în următoarele: este obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM format din relațiile sociale cu privire la mediul înconjurător sau din relațiile sociale cu privire la ecologie?

În continuare va trebui să argumentăm de ce alegem una dintre aceste două soluții alternative cu perspective aproximativ egale.

Rezultate și discuții

Nu doar în Codul penal al Republicii Moldova norma cu privire la vânatul ilegal face parte dintr-un capitol consacrat infracțiunilor ecologice. Printre legislațiile penale în care vânatul ilegal este incriminat într-un capitol dedicat infracțiunilor ecologice se numără, de exemplu, cea a Republicii Azerbaidjan (art.258 „Vânatul ilegal” din Codul penal al Republicii Azerbaidjan [3] este inclus în Capitolul 28 „Infracțiuni ecologice”); Republicii Kazahstan (art.337 „Vânatul ilegal” din Codul penal al Republicii Kazahstan [4] este amplasat în Capitolul 13 „Delicte penale ecologice”); Federației Ruse (art.258 din Codul penal al Federației Ruse [5] face parte din Capitolul 26 „Infracțiuni ecologice”) etc. În legislația rusă, noțiunea „infracțiune ecologică” a apărut pentru prima oară nu în Codul penal, dar în Legea Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse nr.2060-1 din 19.12.1991 cu privire la protecția mediului (care a fost abrogată). Conform art.85 din această lege, prin „infracțiuni ecologice” se înțelegea „faptele socialmente periculoase care aduc atingere ordinii ecologice stabilite în Federația Rusă, securității ecologice a societății, mediului natural înconjurător și sănătății persoanei” [6].

Influențați de acest model propus de legiuitorul rus, legiuitorii penali din alte state post-sovietice au preluat noțiunea „infracțiuni ecologice”. Cu toate acestea, noțiunea dată este supusă criticii de către doctrinarii din spațiul post-sovietic. De exemplu, V.C. Matviiciuk susține că „sintagma „infracțiuni ecologice” este incorectă, deoarece termenul „ecologie” are conotații pozitive, iar termenul „infracțiune” are conotații negative. Aceste două conotații nu se pot îmbina în contextul aceleiași sintagme” [7, p.123]. Suntem de acord cu această observație. A afirma că, de exemplu, vânatul ilegal este o infracțiune ecologică este ca și cum am afirma că, de exemplu, omorul este o infracțiune biologică, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății este o infracțiune sanologică, iar violul este o infracțiune sexologică.

În sintagma „infracțiuni ecologice” cuvântul „ecologice” este adjectiv, iar cuvântul „infracțiuni” – substantiv. Menirea unui adjectiv este de a denumi însușirea substantivului pe care îl însoțește. Adjectivul „ecologice” este unul denominativ, deoarece derivă din substantivul „ecologie”. Prin „ecologie” se înțelege „știința biologică de sinteză ce studiază conexiunile ce apar între organisme și mediul lor de viață (abiotici și biotici), precum și structura, funcția și productivitatea sistemelor biologice supraindividuale (populații, biocenoze) și a sistemelor mixte (ecosisteme)” [8, p.64]. Dacă luăm în considerare această definiție, atunci ce ar trebui să înțelegem prin „infracțiuni ecologice”? Care este conținutul semantic al acestei sintagme?

S.I. Golubev remarcă întemeiat că, „folosind adjectivul „ecologice” în sintagma „infracțiuni ecologice”, legiuitorul nu a stabilit orientarea antisocială a infracțiunilor respective, nu a reliefat acele relații sociale care sunt lezate prin infracțiunile ecologice” [9, p.136]. În mod cert, nu ecologia reprezintă valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. O știință, chiar dacă are o însemnătate indubitabilă pentru întreaga societate, nu poate să reprezinte o astfel de valoare.

Pentru a stabili valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, este necesar să stabilim nu însușirea acestor infracțiuni (care se află în același sistem de referință), ci antiteza lor (care se află la un pol opus). Așa cum afirmă întemeiat V.Grosu, „când vorbim de gradul prejudiciabil al infracțiunii, înțelegem că ea este prejudiciabilă numai în raport cu ceva aflat în exterior, adică în raport cu un obiect” [10, p.146].

În doctrina penală rusă, în procesul de stabilire a obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul 26 al Părții speciale a Codului penal al Federației Ruse sunt exprimate variate opinii referitoare la antiteza acestor infracțiuni. Astfel, A.S. Kurmanov și E.N. Jevlakov consideră că acest obiect îl formează „relațiile sociale cu privire la utilizarea rațională a resurselor naturale, conservarea unui mediu natural favorabil sub aspect calitativ pentru oameni și pentru alte ființe vii, precum și asigurarea securității ecologice a populației” [11, p.10; 12, p.12-13]. La rândul său, Iu.A. Mecetin afirmă că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul 26 al părții speciale a Codului penal al Federației Ruse îl constituie „relațiile sociale care se dezvoltă în domeniul asigurării securității individului, a societății și a statului împotriva schimbărilor negative ale mediului înconjurător, care reprezintă o amenințare pentru viața normală și pentru existența acestora într-un mediu înconjurător favorabil din punct de vedere ecologic” [13, p.8]. Un alt autor, L.S. Baekova, susține că obiectul respectiv îl formează „relațiile sociale care asigură securitatea ecologică a societății și ordinea ecologică, care includ stabilitatea mediului înconjurător, potențialul de resurse naturale și dreptul fiecărei persoane la un mediu înconjurător favorabil” [14, p.69].

În viziunea noastră, aceste opinii trebuie tratate cu reticență, deoarece în Codul penal al Federației Ruse Capitolul 26 face parte din Titlul IX „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice”. În Codul penal al Republicii Moldova, Capitolul IX „Infracțiuni ecologice” și Capitolul XIII „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice” sunt distincte. Astfel, constatăm că modelul legislativ rus a fost transpus în legea penală autohtonă fără a se ține seama de concepția pusă la baza acestui model.

Această incongruență ne determină să ne îndreptăm privirea asupra altor modele legislative care ar putea servi ca exemple pentru eventuala modificare a denumirii Capitolului IX din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. În această privință, atenția noastră este captată de acele legislații penale în care vânatul ilegal este incriminat într-un capitol dedicat infracțiunilor săvârșite, printre altele, contra securității ecologice. De exemplu, în Codul penal al Republicii Armenia, art.294 „Vânatul ilegal” face parte din Capitolul 27 „Infracțiuni contra securității mediului înconjurător” [15]. În Codul penal al Republicii Belarus, art.282 „Vânatul ilegal” este amplasat în Capitolul 26 „Infracțiuni contra securității ecologice, a mediului înconjurător și a ordinii de utilizare a resurselor naturale” [16]. În Codul penal al Republicii Kârgâze, art.310 „Vânatul ilegal și dobândirea ilegală a peștelui sau a animalelor acvatice” este inclus în Capitolul 38 „Infracțiuni contra securității ecologice și a mediului înconjurător” [17].

În doctrina de specialitate este definită noțiunea „securitate ecologică”. Astfel, H.A. Lopașenko înțelege prin aceasta „starea de protecție a celor două componente interdependente – a vieții și sănătății persoanelor, precum și a mediului înconjurător – împotriva amenințărilor ecologice și a impactului negativ al activității umane” [18, p.31]. Criticând această definiție, este cazul să ne întrebăm: cum viața și sănătatea persoanelor ar putea fi lezată în rezultatul săvârșirii, de exemplu, a vânatului ilegal? După părerea lui E.N. Vinogradova, prin „securitate ecologică” se are în vedere „sistemul de măsuri cu caracter politic, economic și organizatoric, adecvat amenințărilor la adresa intereselor de mediu ale individului, ale societății și ale statului” [19, p.29]. O astfel de abordare normativă a obiectului juridic generic al infracțiunii nu poate fi susținută. Legea penală apără nu măsurile cu caracter politic, economic și organizatoric, care au scopul de a preveni și combate amenințările la adresa intereselor de mediu ale individului, ale societății și ale statului. Aceste măsuri sunt stabilite de anumite norme juridice. Legea penală nu poate apăra asemenea norme. În opinia lui L.A. Zueva, securitatea ecologică reprezintă „asigurarea ordinii ecologice și a securității populației” [20, p.53]. Nici această părere nu poate fi susținută. Asigurarea unor valori sociale nu poate să constituie valoarea socială protejată împotriva infracțiunilor ecologice. În plus, nu este clar ce are în vedere L.A. Zueva prin „ordine ecologică” și „securitatea populației”.

Definiția noțiunii „securitate ecologică” este formulată în legislația Republicii Moldova. De exemplu, în pct.2 din Hotărârea Guvernului nr.447 din 17.04.2003 cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice (abrogată) se menționează: „Securitate ecologică – stare a mediului înconjurător, în care totalitatea cauzelor și consecințelor naturale ale activităților antropogene (de producție, militare, co-

municații, construcții, științifice, informaționale, de recreere, medico-biologice și de altă natură, inclusiv acțiunile de prevenire a consecințelor calamităților naturale și situațiilor excepționale) exclud sau reduc la minimum modificările ce conduc la degradarea imediată sau ulterioară a ecosistemelor din mediul înconjurător și la impactul negativ asupra sănătății populației" [21]. O definiție aproape identică este formulată în pct.2 din Hotărârea Guvernului nr.304 din 17.03.2007 cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007-2015: „Securitatea ecologică este starea mediului înconjurător în care totalitatea cauzelor și consecințelor naturale și ale activităților antropogene (de producție, militare, comunicații, construcții, științifice, informaționale, de recreație, medico-biologice și alte genuri, inclusiv acțiuni de prevenire a consecințelor calamităților naturale și situațiilor excepționale) exclud sau reduc la minimum schimbările ce conduc la degradarea ecosistemelor mediului și impactului negativ asupra sănătății populației” [22].

Suntem de părere că însuși mediul înconjurător, nu o stare a acestuia constituie valoarea socială apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Securitatea ecologică nu este decât unul dintre domeniile de protecție a mediului înconjurător. Aceasta rezultă din art.84 al Legii nr.1515 din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător (în continuare – Legea nr.1515/1993), în care sunt specificate astfel de domenii: „a) politici și management în domeniul protecției mediului; b) protecția și gestionarea resurselor de apă; c) asigurarea accesului populației la apă potabilă calitativă și sanitație; d) protecția aerului atmosferic și a stratului de ozon; e) protecția resurselor de sol; f) protecția și conservarea biodiversității; g) gestionarea resurselor minerale; h) gestionarea deșeurilor și substanțelor chimice; i) monitoringul calității mediului; j) atenuarea schimbărilor climatice și adaptarea la acestea; k) securitatea ecologică; l) securitatea biologică; m) cercetări științifice” [23]. Din această normă rezultă că securitatea ecologică nu poate fi considerată valoare socială cu caracter generic căreia să-i fie subsumate anumite valori sociale cu caracter specific.

Din alte modele, implementate în alte legislații, rezultă că vânatul ilegal este incriminat într-un capitol consacrat infracțiunilor îndreptate, printre altele, împotriva resurselor naturale. De exemplu, în Codul penal al Republicii Finlanda, sect.1 și 1(a) din Capitolul 48(A) „Infracțiuni privind resursele naturale” se numesc „Infracțiuni la regimul vânătorii” și, respectiv, „Infracțiuni la regimul vânătoriei, în formă agravată” [24]. În Codul penal al Republicii Lituania, art.272 „Vânătoarea sau pescuitul ilegal sau alte utilizări ale resurselor de faună sălbatică” face parte din Capitolul XXXVIII „Infracțiuni și contravenții împotriva mediului și a sănătății umane” [25]. În Codul penal al Republicii Slovenia, art.342 „Braconajul de animale” este inclus în Capitolul XXXII „Infracțiuni contra mediului înconjurător, a spațiului și a resurselor naturale” [26].

Resursele naturale nu pot să formeze valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. D.A. Hașimov afirmă întemeiat: „Omul este una dintre speciile de ființe vii și nu ar fi în într-un totu corect să se asigure existența normală doar a acestuia. Trebuie realizată protecția atocuprinzătoare a mediului înconjurător ca loc de viață a omului, a animalelor și a plantelor” [27, p.25]. A privi resursele naturale ca valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova înseamnă a aborda mediul înconjurător de pe poziții utilitariste. Mediul înconjurător, exploatat până la epuizare, nu poate și nu trebuie să reprezinte un scop al legii penale.

În afară de aceasta, atunci când resursele naturale sunt considerate valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor ecologice, se confundă obiectul juridic al infracțiunii cu obiectul material al infracțiunii. Aceasta rezultă din alin.(1) art.4 al Legii nr.1515/1993: „Resursele naturale – solul, subsolul, apele, flora și fauna, aflate pe teritoriul republicii, precum și aerul din spațiul de deasupra acestui teritoriu constituie patrimoniul național al Republicii Moldova” [23]. La fel, art.1 al Legii nr.1102 din 06.02.1997 cu privire la resursele naturale prevede: „(1) Resurse naturale sunt obiectele, fenomenele, condițiile naturale și alți factori, utilizabili în trecut, prezent și viitor pentru consum direct sau indirect, care au valoare de consum și contribuie la crearea de bunuri materiale și spirituale. (2) Resursele naturale se folosesc sau pot fi folosite ca mijloace de muncă, surse de energie, de materie primă și de materiale, nemijlocit ca obiecte de consum și recreare, ca bancă a fondului genetic sau sursă de informații despre lumea înconjurătoare” [28]. Nu în ultimul rând, în Hotărârea Parlamentului nr.1442 din 24.12.1997 privind Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale se prevede, printre altele: „Fondul cinegetic este o resursă naturală, care se constituie din fondul funciar, inclusiv fondurile silvic și acvatic, și din totalitatea animalelor sălbatice de interes vânătoresc care le populează și care pot fi folosite în gospodăria cinegetică” [29].

Nu pot fi recepționate de legiuitorul moldav nici modelele din legislațiile în care vânatul ilegal este incriminat într-un capitol dedicat infracțiunilor contra patrimoniului sau infracțiunilor economice. Astfel, în Codul penal al Republicii Austria, § 137 „Ingerința în dreptul de vânătoare sau pescuit” și § 138 „Ingerința gravă în dreptul de vânătoare sau pescuit” sunt amplasate în Titlul VI „Fapte penale contra patrimoniului” [30]. În Codul penal al Republicii Bulgaria, art.237¹ face parte din Secțiunea II „Infracțiuni în diferite sectoare economice” a Capitolului VI „Infracțiuni împotriva economiei” [31].

În context, trebuie de menționat că, în Codul penal al Republicii Moldova din 1961, art.170 „Vânatul ilegal” făcea parte din Capitolul VI „Infracțiuni economice” [32]. În acest mod, legiuitorul penal sovietic privea mediul înconjurător ca pe un fel de „depozit de materii prime”, acordând prioritate intereselor economice, nu celor de beneficiere de un mediu înconjurător favorabil.

Patrimoniul sau economia națională nu ar trebui considerate valori sociale fundamentale apărute împotriva infracțiunii de vânat ilegal. O asemenea abordare este sugerată de opinia pe care o exprimă S.Brînza: „Nu pot constitui obiectul material al infracțiunii examinate animalele domestice sau domesticite, nici animalele sălbatice întreținute în captivitate sau semicaptivitate în scopuri economice, științifice, culturale, educative sau estetice. Astfel, dacă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra animalelor sălbatice (a nu se confunda cu scopul infracțiunii) s-a exprimat în includerea acestora în circuitul marfar, în procesul de producție, luarea ilegală și gratuită a animalelor sălbatice urmează a fi calificată potrivit art.186-188, 190 sau 191 CP RM. Din contra, dacă scopul aplicării muncii umane asupra animalelor sălbatice a constat în a restabili sau a păstra situația ecologică favorabilă pentru viața și activitatea omului, atunci dobândirea ilegală a animalelor sălbatice formează fapta incriminată la art.233 CP RM” [33, p.203-204]. Dacă patrimoniul sau economia națională ar fi considerate valori sociale fundamentale apărute împotriva infracțiunii de vânat ilegal, atunci care ar fi criteriul ce ar permite delimitarea despre care vorbește S.Brînza?

În același timp, este greu să ignorăm ceea ce prevede Constituția [34]: „Pământul, subsolul, apele, regnul vegetal și cel animal, alte resurse naturale aflate pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia sunt proprietate a poporului Republicii Moldova și constituie totodată baza economică a Găgăuziei” (alin.(4) art.111); „Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice” (alin.(4) art.127). Interpretarea acestor dispoziții ale Legii Fundamentale ar putea duce spre concluzia că patrimoniul sau economia națională ar putea fi considerate valori sociale fundamentale apărute împotriva infracțiunii de vânat ilegal.

Totuși, considerăm că în normele constituționale sus-menționate legiuitorul pune accentul nu pe esența patrimonială sau economică a elementelor mediului înconjurător, nu pe anumite forme de relații de producție, ci pe apartenența acestor obiecte poporului Republicii Moldova, în numele căruia autoritățile publice exercită „folosința socială”. În context, prezintă interes punctul de vedere al lui S.Brînza: „În pofida prevederilor legale, apele curgătoare, animalele și păsările migratoare etc. pot să traverseze frontiera de stat și să treacă la un alt proprietar. Totodată, în Cartea a doua „Drepturile reale” a Codului civil al Republicii Moldova nu se prevede un asemenea mod de dobândire a dreptului de proprietate. S-ar putea obiecta că recunoașterea resurselor naturale în proprietate publică este necesară pentru ca acestea să nu fie considerate ale nimănui. Considerăm că ar fi mai corect a nu extinde regimul dreptului de proprietate asupra obiectelor naturale neindividualizate. Mai adecvată ar fi introducerea pe plan legislativ a noțiunii „avuția publică” [...]. Asemenea entități nu ar avea o natură juridico-civilă și s-ar afla sub o formă sau alta de folosință socială. Ele nu s-ar afla în genere în proprietatea cuiva (fără însă a fi ale nimănui). [...] Într-adevăr, statul și unitățile lui administrativ-teritoriale trebuie să aibă, în raport cu resursele naturale, drepturi și obligații de sorginte extraproprietărească. Iar legislația civilă, prin prevederea de la art.286 CC RM (se are în vedere Codul civil [35]) – „Circuitul civil al bu-

¹ Acest articol, care este fără denumire (ca și celelalte articole din Codul penal al Republicii Bulgaria), are următorul conținut: „(1) Persoana care ucide sau capturează vânat mare, fără permisul corespunzător, se pedepsește cu închisoare de până la un an sau cu amendă de la o sută la trei sute de leve, precum și cu interzicerea drepturilor prevăzute la art.37 alin.1, pct.7. (2) Persoana care, fără a deține un bilet de vânătoare, ucide sau prinde vânatul mic prevăzut în mod expres în Legea vânătoriei, precum și persoana care, deși deține un bilet de vânătoare, ucide sau prinde un astfel de vânat într-o perioadă de prohibiție, într-o locație interzisă sau cu mijloace interzise, se pedepsește cu probațiune de până la șase luni sau cu amendă de la o sută la trei sute de leve, precum și cu interzicerea drepturilor prevăzute la art.37, alin.1, pct.7”.*

* Codul penal al Republicii Bulgaria. codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html

nurilor"² – a creat fundamentul juridic pentru determinarea unui asemenea regim privind resursele naturale, prescriind că circulația unor bunuri poate fi interzisă prin lege" [36, p.255, 256].

În legislațiile penale ale unor state, vânatul ilegal este incriminat în cadrul unor capitole ce prevăd infracțiunile împotriva protecției mediului înconjurător. De exemplu, în Codul penal al Georgiei, art.301 „Vânatul ilegal” este inclus în Capitolul XXXVI „Infracțiuni contra protecției mediului înconjurător” [37]. De asemenea, în Codul penal al Regatului Spaniei, art.334³, art.335⁴ și art.336⁵ fac parte din Capitolul IV „Delicte privind protejarea florei, faunei și animalelor domestice” din Titlul XVI „Delicte privind sistematizarea teritoriului, protecția patrimoniului istoric și a mediului înconjurător” [38].

În viziunea noastră, nu protecția mediului înconjurător constituie valoarea socială fundamentală apărată împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. În doctrina juridică, prin „protecția mediului înconjurător” se înțelege: „ansamblul reglementărilor, măsurilor și acțiunilor care au ca scop menținerea și protejarea condițiilor naturale ale mediului împotriva degradării” [8, p.148]; „un complex de activități umane, științific fundamentate, orientate spre păstrarea calității favorabile a mediului, prevenirea poluării și degradării acestuia în procesul dezvoltării sociale și spre restabilirea și menținerea echilibrului ecologic” [39, p.42]. Protecția mediului înconjurător nu poate reprezenta valoarea socială fundamentală apărată împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, întrucât sintagma „apărarea protecției mediului înconjurător” ar fi pleonastică și s-ar referi la un paradox. Scopul legii penale este de a apăra nu protecția unor valori sociale, ci chiar valorile sociale.

Protecția mediului înconjurător, declarată în anumite acte normative, este consonantă cu acest scop. Astfel, anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia prevede: „Protecția mediului constituie o problemă de o importanță globală, care trebuie să devină o prioritate națională, deoarece vizează în mod direct condițiile de viață și sănătatea populației, realizarea intereselor economice, precum și capacitățile de dezvoltare durabilă a societății” [40]. În preambulul la Legea nr.1515/1993 se menționează: „Protecția mediului înconjurător [...] constituie o prioritate națională, care vizează în mod direct condițiile de viață și sănătatea populației, realizarea intereselor economice și social-umane, precum și capacitățile de dezvoltare durabilă a societății pe viitor” [23]. Din dispoziția de la lit.e) art.2 al aceleiași legi se poate deduce că protecția mediului presupune, printre altele, „păstrarea biodiversității” [23]. Nu ar fi greșit să afirmăm că și apărarea penală a mediului înconjurător, declarată în alin.(1) art.2 CP RM, presupune, printre altele, păstrarea biodi-

² În varianta în vigoare a Codului civil acest articol are numărul de ordine 457.

³ Acest articol, care este fără denumire (ca și celelalte articole din Codul penal al Regatului Spaniei), are următorul conținut: „1. Persoana care capturează specii pe cale de dispariție, desfășoară activități care împiedică sau obstrucționează reproducerea sau migrația, contravenind legilor sau dispozițiilor generale privind protecția speciilor din fauna silvestră, comercializează sau face trafic cu acestea sau cu cadavrele acestora, va fi pedepsită cu pedeapsa închisorii de la 4 luni la 2 ani sau amendă de la 8 la 24 luni și, în orice caz, cu decăderea specială din exercitarea dreptului de a vâna sau pescui pe o perioadă de la 2 la 4 ani. 2. Pedeapsa se va aplica în jumătatea ei superioară în cazul speciilor sau subspeciilor catalogate ca fiind în pericol de dispariție”. *

* Codul penal al Regatului Spaniei. codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html

⁴ Acest articol prevede: „1. Persoana care vânează sau pescuiește alte specii decât cele menționate la articolul anterior, atunci când acest lucru este strict interzis de normele specifice privind vânatoarea și pescuitul, va fi pedepsită cu amendă de la 8 la 12 luni și cu decăderea specială din exercitarea dreptului de a vâna sau pescui pe o perioadă de la 2 la 5 ani. 2. Persoana care vânează sau pescuiește speciile la care face referire paragraful anterior al acestui articol pe terenuri publice sau private ale altei persoane, care sunt supuse unui regim cinegetic special, fără permisiunea necesară a titularului, va fi pedepsită cu amendă de la 4 la 8 de luni și cu decăderea specială din exercitarea dreptului de a vâna sau pescui pe o perioadă de la 1 la 3 ani, în afară de pedepsele care i s-ar putea aplica, după caz, pentru comiterea infracțiunii prevăzute la paragraful 1 al acestui articol. 3. Dacă faptele anterioare au cauzat grave daune patrimoniului cinegetic al unui teren supus regimului cinegetic special, se va aplica pedeapsa închisorii de la 6 luni la 2 ani și decăderea specială din exercitarea dreptului de a vâna sau pescui pe o perioadă de la 2 la 5 ani. 4. Se va aplica pedeapsa în jumătatea ei superioară atunci când faptele menționate la acest articol sunt realizate de grupuri de trei sau mai multe persoane sau utilizând unelte de pescuit sau mijloace interzise de lege sau de regulamente”. *

* Codul penal al Regatului Spaniei. codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html

⁵ Acest articol are următorul conținut: „Persoana care, fără să fie autorizată legal, folosește pentru vânatoare sau pescuit otravă, mijloace explozive sau alte instrumente sau metode cu un efect destructiv similar pentru faună, va fi pedepsită „cu pedeapsa închisorii de la 4 luni la 2 ani sau amendă de la 8 la 24 luni și, în orice caz, cu decăderea specială din exercitarea dreptului de a vâna sau pescui pe o perioadă de la 1 la 3 ani. Dacă dauna cauzată a fost de maximă importanță, se va aplica pedeapsa închisorii menționată mai sus în jumătatea ei superioară”. *

* Codul penal al Regatului Spaniei. codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html

versității. Ceea ce demonstrează că mediul înconjurător ar putea fi considerat valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, în general, și a infracțiunii de vânat ilegal, în particular.

Din analiza efectuată mai sus am aflat că în legislațiile penale ale Republicii Belarus, Republicii Kârgâze, Republicii Lituania și Republicii Slovenia vânatul ilegal este incriminat în cadrul unor capitole dedicate infracțiunilor care sunt îndreptate, între altele, împotriva mediului înconjurător. În alte legislații penale, o astfel de faptă este incriminată în cadrul unor capitole consacrate infracțiunilor îndreptate exclusiv împotriva mediului înconjurător. Astfel, în Codul penal al Republicii Cehe, secț.304 „Braconajul” face parte din Capitolul VIII „Infracțiuni contra mediului” [41]. În Codul penal al Republicii Croația, art.204 „Vânătoarea și pescuitul ilegal” este amplasat în Capitolul XX „Infracțiuni împotriva mediului” [42]. În Codul penal al Republicii Estonia, § 361 „Degradarea faunei sălbatice” este inclus în Capitolul 20 „Infracțiuni contra mediului înconjurător” [43]. În Codul penal al Republicii Letonia, secț.112 „Vânătoarea ilegală” face parte din Capitolul XI „Infracțiuni împotriva mediului înconjurător” [44]. În Codul penal al Republicii Slovace, § 310 „Braconajul” este inclus în Titlul doi „Infracțiuni contra mediului înconjurător” din Capitolul șase „Infracțiuni contra siguranței publice și a mediului înconjurător” [45]. În Codul penal al Ucrainei, art.248 „Vânatul ilegal” este amplasat în Titlul VIII „Infracțiuni împotriva mediului” [46]. În fine, dar nu în ultimul rând, în Codul penal al Ungariei, secț.245 „Braconajul vânatului” este inclusă în Capitolul XXIII „Infracțiuni împotriva mediului și naturii” [47].

Oportunitatea catalogării mediului înconjurător ca valoare socială fundamentală, apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, rezultă din anumite prevederi ale legislației Republicii Moldova. De exemplu, alin.(1) art.37 din Constituție prevede: „Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive” [34]. De asemenea, art.58 al Legii nr.1515/1993 prevede: „Statul reconfirmă dreptul la existență a tuturor speciilor naturii vii (indiferent de importanța lor pentru om), ca element esențial al ciclului planetar de materie, de formare a climei și al potențialului de renovare a resurselor naturale” [23].

Din analiza alin.(1) art.37 din Constituție se poate vedea că primară este noțiunea de mediu înconjurător. Noțiunea de ecologie este secundară. Această abordare firească este confirmată de opinia lui M.M. Brinciuk: „Mediul înconjurător poate fi privit ca favorabil dacă starea acestuia corespunde cerințelor legale privind: nepoluarea; epuizabilitatea resurselor naturale; durabilitatea ecologică; biodiversitatea și diversitatea peisajică; varietatea estetică; conservarea obiectelor unice ale naturii; păstrarea sistemelor ecologice naturale; utilizarea natura cu luarea în calcul a riscurilor ecologice și tehnogene” [48, p.89]. Primatul noțiunii de mediu înconjurător în raport cu noțiunea de ecologie este învederată și de alți autori. Astfel, L.Florea susține: „Datorită lărgirii sferei de cunoaștere și de interes, datorită trecerii de la studiul ecosistemului la studiul ecosferei în ansamblul ei, ecologia s-a transformat treptat dintr-o știință biologică într-o știință suprasintetică, integrând o serie de elemente ce aparțineau de drept altor științe: geografia, fizica, chimia, economia, sociologia etc. A apărut astfel o nouă știință, și anume – aceea de ecologie globală sau știința mediului înconjurător” [49, p.6]. În opinia lui D.Marinescu, „„mediul înconjurător” este o noțiune fundamentală care stă la baza ecologiei ca știință, fiind susceptibilă, în raport cu necesitatea punerii în valoare sau a ocrotirii elementelor sale componente, de reglementare juridică” [50, p.36].

La rândul său, R.-M. Petrescu-Mag observă: „Noțiunea de mediu este mai complexă decât cea de ecologie. Ecologia este o știință biologică, cu caracter interdisciplinar care studiază condițiile de existență și interacțiunile dintre ființele vii și dintre acestea și mediul lor natural [...]. Ecologia nu se ocupă și de sistemele artificiale, care presupun activitatea omului. Mediul, însă, trebuie privit atât din punct de vedere ecologic – mediul natural –, cât și din punct de vedere antropic, creat prin activitatea omului” [51, p.20]. Această idee trebuie corelată cu cea a lui S.Brînza: „Așa-numitele entități materiale create de mâna omului în mediul natural – fâșiile forestiere artificiale, arboretul de reproducție pe locul defrișărilor, copacii sădiți de om în localitățile urbane și rurale, peștele de specii valoroase al cărui puiet a fost crescut anterior în gospodăriile piscicole, fiind apoi eliberat în bazinele acvatice deschise etc., nu sunt detașate de starea lor naturală și nu pot fi obiect material al furtului. Ca elemente ale naturii, ele formează obiectul material al infracțiunilor ecologice, răspunderea pentru care este stabilită de normele Capitolului IX al Părții Speciale a Codului penal” [36, p.110]. Analiza normelor din acest capitol demonstrează justetea celor afirmate de S.Brînza.

În susținerea ideilor exprimate de R.-M. Petrescu-Mag și S.Brînza, art.1 al Legii nr.851 din 29.05.1996 privind expertiza ecologică conține următoarea definiție: „mediu înconjurător – totalitatea elementelor naturale și tehnogene” [52]. Așadar, mediul înconjurător trebuie privit ca un habitat constituit din mediul natural și mediul antropic, în care omul conviețuiește împreună cu animalele și plantele. Prin definiție, obiectul juridic generic trebuie să reflecte esența tuturor valorilor sociale apărute împotriva infracțiunilor care formează un grup prevăzut de un capitol al părții speciale a Codului penal. Lumea animală, fiind una dintre componentele mediului natural, asigură, alături de alte componente (aer atmosferic, apă, sol, subsol etc.), condiții prielnice pentru existența vieții pe Pământ. Această axiomă confirmă că mediul înconjurător este cel care trebuie considerat valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, în general, și a infracțiunii de vânat ilegal, în particular.

Susținem părerea lui X.Ulianoschi: „Infracțiunile ecologice sunt reglementate de Capitolul IX al părții speciale a Codului penal intitulat „Infracțiuni ecologice”. Astfel, acest capitol, fără îndoială, indică faptul că toate componentele de infracțiuni ce le conține acest capitol sunt ecologice, *adică atentează la mediul înconjurător* (evid. ns.)” [53, p.4]. Infracțiunile prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova aduc atingere relațiilor sociale cu privire la mediul înconjurător, nu relațiilor sociale cu privire la mediu. Sub acest aspect, nu sprijinim viziunea lui C.Mantea: „„Mediul înconjurător” este o expresie pleonastică, compusă din două cuvinte care au relativ același înțeles: mediu – ceea ce ne înconjoară, locul în care se află ființele și lucrurile cu care venim în contact, și înconjurător – ceea ce se găsește de jur împrejurul nostru, ceea ce ne înconjoară” [54, p.2]. O opinie similară este exprimată de C.Negrei [55]. Drept contraargument prezentăm raționamentele acestui autor: „S-a apreciat, de către unii autori, că expresia „mediu înconjurător” este pleonastică, întrucât cuvântul „mediu” înseamnă „natura înconjurătoare alcătuită din totalitatea factorilor externi în care se află ființele și lucrurile” [...]. Alți specialiști au opinat că formula amintită este cea corectă, întrucât termenul „mediu” are accepțiuni multiple: unele foarte restrânse, cum ar fi „mediu de cultură”, în sens de soluție folosită în laboratoare pentru culturi biologice, iar altele mai largi, de context social, de cadru de dezvoltare a omului (se spune, de exemplu, că cineva provine dintr-un mediu de intelectuali). Mediul, în sensul fizicii, reprezintă substratul material al fenomenelor fizice (mediul lichid, cel gazos, cel solid); în sens medical, referirea se face la mediul intern al corpului omenesc; există, de asemenea, accepțiunea de mediu geografic, care vizează cadrul natural în interiorul căruia se desfășoară viața societății omenești etc. Sensul care ne interesează aici este cel de totalitate a factorilor exteriori organismului uman – și care îi include pe cei geografici nevii (atmosfera, hidrosfera, relieful) – dar și celelalte ființe (biosfera). Punctul de vedere este strict antropocentric, fapt evidențiat și de sintagma „mediu înconjurător”, care desemnează tot ceea ce ne înconjoară pe noi, oamenii” [56, p.6]. Nu poate fi neglijată nici poziția susținută de L.Dogaru: „Constituția României, revizuită în 2003, folosește (în art.35) terminologia de „mediu înconjurător”, credem noi, probabil, cu scopul de a nu produce confuzii sau unele interpretări greșite legate de identificarea în mod corect a tipului de mediu la care face referire. Această formulă terminologică uzitată de legiuitorul constituțional are, fără îndoială, un caracter oficial de exprimare. Din punctul nostru de vedere, apreciem că o astfel de conduită terminologică pe care o regăsim în legea fundamentală ar trebui în mod firesc să se respecte cu rigurozitate și cât mai temeinic și în textele naționale ale legilor privind protecția mediului, asigurându-se astfel o abordare unitară” [57, p.11].

Deci, este pe deplin justificată utilizarea sintagmei „mediul înconjurător” în art.37, 46, 59 și 126 ale Constituției, precum și în alin.(1) art.2 CP RM. Dacă am afirma că mediul în general este valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, nu ar fi clar care anume varietate de mediu (mediul natural, mediul antropic, mediul acvatic, mediul aerian, mediul terestru, mediul subteran, mediul urban, mediul rural etc.) se are în vedere. Drept urmare, sintagma „mediul înconjurător” nu este un pleonasm, ci o necesitate impusă din rațiuni de politică penală. Tocmai această sintagmă este în măsură să exprime în mod clar ideea că împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova trebuie apărut doar habitatul constituit din mediul natural și mediul antropic, în care omul conviețuiește împreună cu animalele și plantele.

În încheiere, luând în considerare argumentele prezentate mai sus, propunem modificarea denumirii Capitolului IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova: din „Infracțiuni ecologice” în „Infracțiuni contra mediului înconjurător”.

Concluzii

Nu ecologia reprezintă valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. O știință, chiar dacă are o însemnătate indubitabilă pentru întreaga societate, nu poate să reprezinte o astfel de valoare. Nici securitatea ecologică nu poate să constituie valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Legea penală apără nu măsurile cu caracter politic, economic și organizatoric, care au scopul de a preveni și combate amenințările la adresa intereselor de mediu ale individului, ale societății și ale statului. Aceste măsuri sunt stabilite de anumite norme juridice. Legea penală nu poate apăra asemenea norme.

De asemenea, resursele naturale nu pot să formeze valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. A privi resursele naturale ca valoare de acest gen înseamnă a aborda mediul înconjurător de pe poziții utilitariste. În afară de aceasta, atunci când resursele naturale sunt considerate valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor ecologice, se confundă obiectul juridic al infracțiunii cu obiectul material al infracțiunii. Nici patrimoniul sau economia națională nu ar trebui considerate valori sociale fundamentale apărute împotriva infracțiunii de vânat ilegal. Interpretarea unor norme ale Constituției duce spre concluzia că legiuitorul pune accentul nu pe esența patrimonială sau economică a elementelor mediului înconjurător, ci pe apartenența acestor obiecte poporului Republicii Moldova, în numele căruia autoritățile publice exercită „folosința socială”.

În fine, nici protecția mediului înconjurător nu poate constitui valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Protecția mediului înconjurător nu poate reprezenta o astfel de valoare, întrucât sintagma „apărarea protecției mediului înconjurător” ar fi pleonastică și s-ar referi la un paradox. Scopul legii penale este de a apăra nu protecția unor valori sociale, ci chiar valorile sociale.

Infracțiunile prevăzute în Capitolul IX din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova aduc atingere relațiilor sociale cu privire la mediul înconjurător. Mediul înconjurător trebuie privit ca un habitat constituit din mediul natural și mediul antropic, în care omul conviețuiește împreună cu animalele și plantele.

Referințe:

1. UNGUREANU, A. *Drept penal român. Partea generală*. București: Lumina Lex, 1995. 462 p. ISBN 973-9186-15-7
2. MITRACHE, C. *Drept penal român: partea generală*. București: Șansa, 1999. 368 p. ISBN 973-9167-89-6.
3. *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*. Disponibil: e-qanun.az/framework/46947 [Accesat: 18.02.2022]
4. *Уголовный кодекс Республики Казахстан*. Disponibil: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&pos=4736 [Accesat: 18.02.2022]
5. *Уголовный кодекс Российской Федерации*. Disponibil: <https://legalacts.ru/kodeks/UK-RF/osobennaja-chast/razdel-ix/glava-26/statja-258/> [Accesat: 18.02.2022]
6. *Закон РСФСР от 19 декабря 1991 г. № 2060-1 «Об охране окружающей природной среды»*. Disponibil: <https://zakonbase.ru/content/base/13961> [Accesat: 18.02.2022]
7. МАТВИЙЧУК, В.К. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища*. Київ: Національна академія управління, 2011. 368 с. ISBN 978-966-8406-46-1
8. BURLACU, G., SILINESCU, C., DĂESCU, V. et al. *Mediul înconjurător: termeni și expresii uzuale*. București: Paideia, 2003. 216 p. ISBN 973-596-175-X
9. ГОЛУБЕВ, С.И. Экологическое преступление: в лабиринте определений. В: *Lex Russica*, 2017, № 9, с.134-147. ISSN 1729-5920
10. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A. et al. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0
11. КУРМАНОВ, А.С. *Незаконная охота: уголовно-правовые и криминологические аспекты* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2002. 24 с.
12. ЖЕВЛАКОВ, Э.Н. *Экологические преступления: понятие, виды, проблемы ответственности* / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 1991. 188 с.
13. МЕЧЕТИН, Ю.А. *Уголовно-правовая охрана животного мира* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006. 26 с.
14. БАЕКОВА, Л.С. Объект экологических преступлений. В: *Журнал «Вестник КРСУ»*, 2010, Том 10, №6, с.67-69. ISSN 1694-500X
15. *Уголовный кодекс Республики Армения*. Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> [Accesat: 18.02.2022]

16. Уголовный Кодекс Республики Беларусь. Disponibil: https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb.htm [Accesat: 18.02.2022]
17. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. Disponibil: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309 [Accesat: 18.02.2022]
18. ЛОПАШЕНКО, Н.А. *Экологические преступления: комментарий к главе 26 УК РФ*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 802 с. ISBN 5-94201-032-3
19. ВИНОГРАДОВА, Е.В. *Преступления против экологической безопасности / Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук*. Нижний Новгород, 2001. 46 с.
20. ЗУЕВА, Л.А. *Уголовная ответственность за незаконную охоту / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Москва, 2015. 207 с.
21. Hotărârea Guvernului nr.447 din 17.04.2003 cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.77-79.
22. Hotărârea Guvernului nr.304 din 17.03.2007 cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007-2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.43-46.
23. Legea nr.1515 din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător. În: *Monitorul Oficial al Parlamentului Republicii Moldova*, 1993, nr.10.
24. *Codul penal al Republicii Finlanda*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
25. *Codul penal al Republicii Lituania*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
26. *Codul penal al Republicii Slovenia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
27. ХАШИМОВ, Д.А. *Уголовно-правовая охрана природных территорий и объектов / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Челябинск, 1998. 148 с.
28. Legea nr.1102 din 06.02.1997 cu privire la resursele naturale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.40.
29. Hotărârea Parlamentului nr.1442 din 24.12.1997 privind Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.24-25.
30. *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
31. *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
32. Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: *Vestile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești*, 1961, nr.10.
33. BRÎNZA, S. Răspunderea pentru infracțiuni prin care se aduce atingere conservării biodiversității faunei (art.233 și 234 CP RM). În: *Studia Universitatis. Seria „Științe sociale”*, 2011, nr.3, p.203-211.
34. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
35. Codul civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.82-86.
36. BRÎNZA, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X.
37. Уголовный кодекс Грузии. Disponibil: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> [Accesat: 18.02.2022]
38. *Codul penal al Regatului Spaniei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
39. ROTARU, A. *Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală / Teză de doctor în drept*. Chișinău, 2012. 218 p.
40. Hotărârea Guvernului nr.301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.104-109.
41. *Codul penal al Republicii Ceha*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
42. *Codul penal al Republicii Croația*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
43. *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
44. *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
45. *Codul penal al Republicii Slovace*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovacia-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
46. *Кримінальний кодекс України*. Disponibil: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [Accesat: 18.02.2022]
47. *Codul penal al Ungariei*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Ungaria-RO.html [Accesat: 18.02.2022]
48. БРИНЧУК, М.М. *Экологическое право*. Москва: Городец, 2009. 672 с. ISBN 978-5-699-35837-3

49. FLOREA, L. *Protecția mediului*. Galați: Editura Fundației universitare „Dunărea de Jos”, 2002. 214 p. ISBN 973-8352-16-9
50. MARINESCU, D. *Tratat de dreptul mediului*. București: ALL Beck, 2003. 560 p. ISBN 973-655-299-3
51. PETRESCU-MAG, R.-M. *Protecția mediului în contextul dezvoltării durabile. Legislație și instituții*. Cluj-Napoca: Bioflux, 2011. 363 p. ISBN 978-606-8191-11-9
52. Legea nr.851 din 29.05.1996 privind expertiza ecologică. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1996, nr.52-53.
53. ULIANOVSKI, X. Noțiunea și caracterizarea generală a infracțiunilor ecologice. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.10, p.2-9. ISSN 1811-0770
54. MANTEA, C. *Apărarea mediului prin mijloacele dreptului penal / Rezumatul tezei de doctorat*. București. 2009. 44 p.
55. NEGREI, C. *Economia și politica mediului*. București: Editura ASE, 2004. 59 p. ISBN 973-594-456-1
56. MINEA. E.-M. *Protecția mediului. Suport de curs*. Cluj-Napoca, 2015. 129 p.
57. DOGARU, L. *Dreptul mediului*. București: Pro Universitaria, 2020. 350 p. ISBN 978-606-26-1219-1

Date despre autor:

Anastasia BOLDESCU, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-3263-0552

Prezentat la 22.02.2022